

Вітні Мисирі

Запшеки
хлопчиже

ДВОУ МОЛОДИИ БІЛЬШОВИК

Вит. ЧИГИРИН

ЗАПИСКИ ХЛОПЧИКА

ПОВІСТЬ

ДІТЯМ СТАРШОГО Й СЕРЕДЬНОГО ВІКУ

МОЛОДИЙ БІЛЬШОВИК
ХАРКІВ 1933 ОДЕСА

Редактор Костюк
Обгор. худ. Муравіна
Техкер Ольман Я.
Коректор Біліч

Одміськліт № 464. Укрліт № 5607. 28-VII 32.

Зам. № 1625.

Тираж 10000

2¹/₂ арк. (ОСТ 364 А5). Здано до друку 8-VIII 32 р. Підписано до друку 30-XI 32 р. Вид. № 2479.

*Кандидатові на орден Леніна,
Павлові Мироновичу Решетнякові,
що його життя й роботу покла-
дено в основу цього твору, при-
свячує*

Автор

„Художня література повинна глибше й пов-
ніше відбивати героїзм соціалістичного будівництва
та класової боротьби, перероблення суспільних
відносин і зростання нових людей—героїв соція-
лістичного будівництва“.

(З постанови ЦК ВКП(б) про видавничу
справу).

I. НУ, ЯКИЙ ЖЕ З МЕНЕ ХЛОПЧИК!

І ось, уже чотири дні, як я працюю на мартені. Починаю звикати до нової роботи.

Та що там, власне, звикати до неї. Нічого! Вона ж така нескладна, оця нова моя професія. Стій собі, смикай час од часу за дротину, прикріплену до підойми, тільки одкривай та закривай відтулину в печі імени ОДПУ. А то ще, коли пошлють, збігаєш у кузню, однесеш на пробу кухлик литва.

Ну, оце й уся робота! Правда, якось млосно боліла спочатку права рука, незвичка одноманітно рухатися, як цього потребує нова „кваліфікація“, але тож тільки спочатку. Тепер вона вже перестає боліти, навпаки, міцніє, м'язи на ній наливаються новою снагою і з м'якенької подушечки стають твердою, пружною опукою.

От тільки спека страшенна коло печі! Стоїш і весь час обливаєшся рясним солоним потом. Ще мені нічого. Я хоч і відкриваю відтулину печі, але стою від неї далеченько. А ось вивізники! Вони, коли накидають матеріяли, мусять підходити аж до самої пащі мартену, що весь час грізно метляє вогневими патлами крізь відтулину. От їм жара!

Вони вже, здається, й не пітніють, а просто обсипаються соляним порошком, ніби порохом молотого магнетиту. Піт хутко випаровується й береться шкарубким соляним панцером на грубих спецівках.

Та вивізники на це не зважають. З почервонілими обличчями, з блискучими запаленими очима під синіми скельцями окулярів, вони вільно підходять аж до самої відтулини, насаджують на товсті залізні рогачі шматки брухту й сунуть їх у мартенову пельку.

Тільки селюки, які недавно почали працювати в цеху, огинаються віддаля од відтулини, а коли й наважуються

до неї за чимсь підійти, то роблять це з таким одчайдушним виглядом, ніби вирішили „перемогти або вмерти“. Та це лише кілька тижнів, а там і вони звикають.

Отак, очевидно, звикну до цієї неймовірної спеки і я. Власне, вже звикаю, бо коли першого дня, ледве вистояла коло печі сім годин, щохвилини бігаючи до води, й після роботи не могла обідати через нестерпне стукання й біль у вухах, то сьогодні я вже трималася справжнім героєм. І потію менше, і голова ясна, ніби спеки ніякої й не було.

Тільки до одного не можу ніяк звикнути. Це до того, що в цеху всі мене називають „хлопчиком“. Ну, який же, справді, з мене, червонощокої чорнявки, хлопчик! Зовсім я на нього не схожа. Проте, доводиться на це прізвисьце озиватися.

Як тільки гукнуть:

— Хлопчику, качай!

Починаю відкривати й закривати відтулину.

— Хлопчику, неси кухоль!

Несу в кузню на пробу литво.

Спочатку я гадала, що хлопчиком звать мене тільки одну. Ну, здалася комусь схожою на хлопчика, от і пішло по цеху. Коли ні. Прислухаюся, аж і на інших печах дівчат, що на такій роботі, як і я, працюють, теж хлопчиками називають.

Навіть більше. На четвертому мартені відтулину відкриває дід Яким, старий такий, беззубий, борода сива, а коло рота аж жовта, так і його хлопчиком звать. І це нікому навіть не смішно. Ніби так і треба, щоб діда хлопчиком звали...

Виявляється, що раніше на тій роботі, де працюю й я, завжди робили хлопчаки-підлітки, а що певної назви цій кваліфікації не дали, то так і залишилася за нею назва «хлопчик».

Отже, доведеться й до цього звикати. Дід Яким уже звик. Кажуть, що коли його приймали до профспілки, він у анкеті так і відповів на запитання, «яка ваша професія»:

— «Хлопчик».

Так і в профквитку в нього написано:

Вік—62 роки.

Професія—«хлопчик».

Правда, трохи кумедно? І цікаво...

Та сьогодні трапилася цікавіша річ. Справді, надзвичайна. Досі мені здавалося, що такі пригоди трапляються тільки в книжках або кінофільмах. Аж, виходить, у житті буває збіг речей ще цікавіший...

II. ПРОКЛЯТА ЯМА

Після сніданку на нашій печі пустили топлення.

Це прекрасне видовище, коли з мартену, сліпучобілим удавом, пирскаючи й розсипаючи навколо пухкі зорі-іскри, повзе рівчаком у ківш розтоплений метал.

Коли дивитися крізь синє скло, тоді сталь не так засліплює очі й можна ясно розгледіти фоєрверки зірок, далєбі, п'ятикутніх, що безперервно вибухають і сичать над рівчаком. Синява скла забарвлює їх в особливий якийсь чудесний, рожевий колір, утворюючи незабутню картину...

Величезний успіх матиме художник, який добере фарб, подібних до кольору іскор від топлення, що їх бачить око крізь синє, сталяреве скло!

Сталева розтоплена маса, сліпучо пирскаючи, швидко повзе в ківш, що вже давно наготові висне над канавою, повною великих шестигранних чарок-виливниць.

Метал кипить, десь глухо клекоче на дні ковша, далі підноситься все вище й вище, і ось уже видно, як вирує металеве варення у величезній посудині.

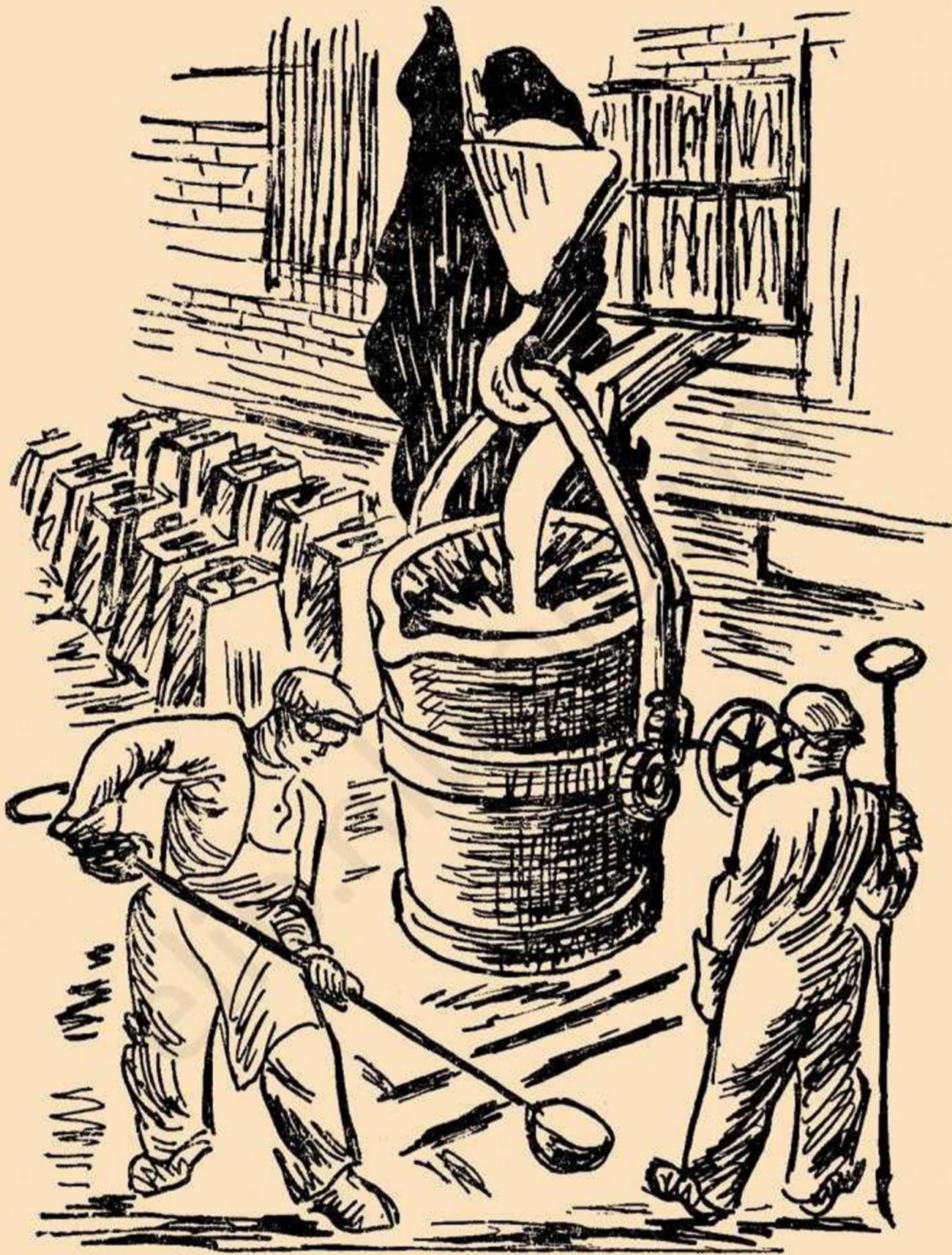
А воно й справді, оце шумовиння крізь сині скельця окулярів страшенно нагадує рожеву піну на вишневому варенні. Проте, в цій піні щось понад тисячу градусів жару. Уявляєте, що станеться з язиком, коли на нього покласти ложечку отієї піни?

Та хіба тільки з язиком! Кажуть, що ложечка литва, упавши на голову, може пропалити людину наскрізь...

За кілька хвилин литво розлили в ковші і вимазані графітом вухнасті чарки виливниць.

Сталяр розпорядився готуватися до засипання нової шихти. Та, зазирнувши в піч, він розгублено вилаявся.

Зачувши його лайку, бригада збіглася до відтулини і з тривожним чеканням втопила очі в сталяра. Той, присадкуватий, дебелий дядько, з червоним буряковим лицем і з припеченим носом на ньому, з рудими приго-

рілими вусами над товстими губами, дивлячись блискучими запаленими очима десь поверх голів каталів, придушено вимовив:

— Знову яма... Проклятий доломіт!

Тепер уже й вивізники, зазирнувши у відтулину, помітили, що метал з печі вийшов не весь, частина його

залишилася на черені, нижче нормального рівня сталевипускного отвору. А це значить, що через погану якість доломіту, яким заправили черінь, у печі знов утворилася яма...

Яма — найлютіший ворог печі. Вона примушує на кілька годин відкладати засипання, отожд, і випуск нового литва. Через неї сотні тонн сталі заборговують країні мартенівці.

Робітники добре зрозуміли, чому такий пригнічений настрій у сталяра, чому він скам'яніло дивиться десь в одну точку поверх голів мартенівців.

Та це тривало тільки одну мить. Ось сталяр раптом випростався, струсонув рудою чуприною з-під рябого кашкета й рішуче скомандував:

— Давайте розгрібачку! Хлопчику, одкрий відтулину!

Я закріпила відтулину одчиненою і, ставши осторонь, почала стежити за тим, що діється коло печі. А троє робітників уже тягли з купи розгрібачку, довгу залізну палю із звичайним поліном на кінці.

Коли розгрібачку принесли до відтулини, до неї підскочили ще чотири вивізники й сталяр. Ухопившись за палю, вони посунули поліно в піч і, ритмічно похитуючись, почали штурмувати яму.

Треба було розгрібачкою спровадити у випускний отвір увесь метал, що залишився на черені, бо коли хоч трохи сталі залишити в ямі, бодай невеличкий, це утворить страшенну небезпеку. Тоді литво може роз'їсти черінь і прорветься крізь неї під піч, а це велика аварія й довга зупинка.

За проводом сталяра вивізники добре влучають у яму і вибивають з неї рештки металю.

Поліно щохвилини згоряє, на палю насаджують нове і вперто штурмують яму далі.

Ця робота надзвичайно важка. Робітникам доводиться кілька годин працювати коло самого жерла печі, що пашиє сотнями градусів просто в лице, відпльовується лапатами іскрами, запалює одяг, личаки.

Ремонт ями потребує найвищої чіткості, бо коли прогавити відповідний ремонт, черінь охолоне, або «замерзне» випускний отвір, тоді знову на кілька годин затримається піч.

ІІІ. ВУСАТИЙ ДЯДЬКО В СИНІЙ СПЕЦІВЦІ

Та цього разу робота йде дружно. Робітники, не зважаючи на спеку, на вогняних чмелів, що табунами летять з печі, сідають на одягу, личаки, добре влучають поліном у яму, прислухаючись до різкої команди високої чорновусої людини в синьому спецодягу.

Я не помітила, коли він підійшов, цей пристаркуватий огрядний дядько, але його прихід помітно підбадьорив робітників, надав їм нової сили. Під його командою вони ще впертіше взялися до роботи.

Передні вивізники, ті, що стоять коло самої відтулини, за хвилину роботи слабнуть, хиляться й відходять від печі, а на їхнє місце стають інші, ті, що держалися за палю далі од відтулини.

Од печі змінені робітники біжать просто до діжки з водою, тремтячими руками хапають кухоль, розхлюпуючи наливають у нього води й похапливо жадібно п'ють повним ротом, не помічаючи, як вода тече на шию, хлюпає на груди. І тільки, коли нап'ються, тушать одяг, личаки й миттю знову біжать до печі.

Що менше в ямі залишалось металю, то більше нервував і хвилювався високий дядько в синій спецівці. Він уже не міг стояти на місці, а забігав то з того, то з того боку аж до самої відтулини, заглядав крізь синє скло у піч і час-од-часу голосно вигукував:

— Разом. Ге-ех! Разом. Ге-ех!

І коли він командував, його запалені, як і в більшості старих мартенівців, чорні очі якимось незвичайно й знайомо блищали...

Я замислилась. Десь у найдальшому куточку голови шугнула якась думка.

Ось вона зформувалася в запитання:

— Де я його зустрічала? Кого він мені нагадує?..

Глянула на вусача ще раз. Високий, ставний, десь аж коло порізаної зморшками шиї трохи згорблений, очевидно, від довгих років важкої роботи. Обличчя засмалене, ніс ніби розпечене вугілля—мабуть, немало працював коло мартенівської печі.

— Цікаво, хто він такий? Уперше його бачу тут на

печі. А очі які в нього! Чорні-чорні чоловічки широкі і якісь дуже знайомі... Де я його бачила, ці очі з таким своєрідним блиском? Де?

Голова напружено працює. Думки в'ються, виринають, виблискують і зникають, каламутячи мозок, як в'юни в маленькій ковбанці.

Я перестаю помічати оточення. Лице вусатого дядька в моїх очах розпливається, запливає рожевим світлом, і я бачу хату... Нашу селянську хату.

Я, ще зовсім малесенька дівчинка, лежу на печі, закривши буквар Клавдії Лукашевич, і ніяк не можу збагнути того, що діється в хаті.

А в ній діється, справді, щось надзвичайне. Вона зовсім не схожа тепер на ту, що була позавчора. З того часу, як до нас прийшов, дзенькаючи острогами з такими гострими блискучими шипами, отой високий дядько з чорними короткими вусиками під червоним носом, — нашої простої селянської хати не впізнати.

На стіні, за столом, за широкою дядьковою спиною повісили якусь коробку, що часто різко дзеленчить і куди час-од-часу гукає наш пожилець.

На столі, де ми у великі свята обідали, тепер лежать папери, виблискуює синявою револьвер, купами валяються набої. У кутку хати стоїть ручний кулемет-рушниця з такою залізною тарілкою, повною набоїв, посередині. В інших кутках теж зброя й набої.

У нашого гостя завжди повно людей, з ніг до голови озброєних, одягнених у різне лахміття.

Вони щось говорять, хвилюються, доповідають нашому, а наш їм наказує, як старший.

Тепер наш пожилець розіслав усіх своїх одвідувачів, а сам мовчки сидить, перечитує папери, і я вільно можу його розглядати із своєї вигідної позиції.

Особливо мене вражає червоне надрубане пожилецеве вухо. Воно безпорадно визирає з-під сивої смушевої кубанки з блискучою великою зіркою. Ніби знівечена варяниця...

Проте, мені дуже подобається оцей наш квартирант. Він такий страшний і добрий, в нього стільки різної зброї! Його слухають усі оті грізні люди, а він мені

вчора кинув на піч аж чотири цукерки... Я його люблю, цього червононосого й капловухого дядя...

IV. ДВА НАТИСКИ

Раптом мої думки ввірвалися. Десь пролунали часті випали. Знадвору долинув якийсь неприродний лемент і шум. Пожилець рвучко встав із стільця й занепокоєно прислухався.

Сіпнувши двері, в кімнату вбіг захеканий парубок. Вимахуючи великим револьвером, він перелякано вигукнув ще од дверей:

— Товаришу командире, бандити!.. Кавалерія!.. Уже в'їздить на узвіз. Багато! Наші тікають...

Наш пожилець пополотнів. Тепер ще яскравіше одсвічував червоністю гострий ніс. Незвичайно блиснули широкі й чорні чоловічки очей. Він миттю вискочив із-за столу, кинувся в куток до кулемета. Мигнуло по хаті червоне галіфе од столу й назад. Командир востаннє глянув на стіл, простяг руку, ніби хотів щось узяти, далі круто повернувся й вибіг з хати, кинувши товаришеві:

— Бери обойми й дуй за мною!

Ухопивши оберемок кулеметних кружал, брязкаючи залізом, вибіг із кімнати й парубок, а я скочила з печі й припала до вікна.

На вулиці робилося щось неймовірне. Повз хату в паніці бігли кудись червоноармійці. З-під гори гупали постріли, і долітало тупотіння кінських копит.

Наш, притискуючи до грудей кулемета, з усієї сили біг за ворота. За ним поспішав, спотикаючись, парубок з оберемком кружал.

На шляху командир з усієї сили вигукнув:

— Куди? Тікати? За мною!—і побіг в напрямку до узвозу.

Ті, що тікали, розгублено зупинилися, якусь мить нерішуче стояли на місці, потім, рвучко повернулись і помчали за командиром.

А десь попереду лунко, сухими вдарами, часто вже татахкав кулемет.

За годину командир, стомлений, ніби розварений, проте, з спокійною радістю на лиці, повернувся до нашої хати...

Пригадати все до краю мені не пощастило. Коло мартену скоїлося щось несподіване.

Стомлені робітники схибали. Рвучко витягаючи з печі поліно, вони не підняли його, а потягли по череню, гребнули ним метал, і сталь, ніби лапаний дощ, великими краплями густо сипнула крізь відтулину на вивізників.

Перелякані робітники кинулися од печі геть. На ба-

гатьох загорівся одяг. Коло мартену гостро запахло сма-
леним.

За палю тепер держався тільки один сталяр, неса-
мовито бризкаючи матюками. Знесилоного його перева-
жувала розгрібачка, він хитався, проте, палі не кидав.

— Ну, загинула вся робота,— блиснула в мене думка,—
доведеться переробляти знов...

Але тут до розгрібачки раптом кинувся високий ву-
сатий дядько в синій спецівці.

— За мною!—голосно вигукнув він і, схопившись за
палю, аж коло самої відтулини, напруживши всі сили,
разом із сталярем посунули поліно в піч.

Каталі на мить оторопіли. Вони забули навіть ту-
шити одяг і раптом з новими силами, один поперед
одного, кинулися до розгрібачки й ритмічно захиталися
знову, вибиваючи рештки металю з череня...

Коло печі стало напружено тихо. Тільки чути, як
важко дихають робітники та гупає поліно, влучаючи в яму.

Минає хвилина. Серед мертвої мовчанки розітнувся
десь од відтулини знайомий різкий голос:

— Голово! Сипте магnezит...

Вивізники хутко витягли поліно, і підручний сталяра
почав кидати лопатою на пошкоджене місце суміш маг-
nezиту й доломіту.

Стомлений від спеки й напруження, вусатий дядько
хитнувся од відтулини і знесилений важко осів на землю.
А коло діжки з водою утворилася жадібна черга.

Цього разу піч одремонтували за 1 годину 43 хви-
лини, замість звичайних трьох.

Коли повз мене проходив вусач, я помітила, що з-під
його засмальцьованого кашкета безпорадно визирав обру-
бок вуха.

— Хто то такий?—запитала в підручного сталяра.

— Отой?—перепитав підручний, і його очі зажеврили
теплим вогнем.—То Павло Миронович, наш начальник
цеху, а раніше сталяр. Висуванець наш, от!..

Я захоплено дивилася в широку вусачеву спину, а
пам'ять хоч і пізно, а таки нагадала:

— Правильно! Його ж звали Павло Миронович!

V. ДОРА

Кімната була невеличка, але чиста.

Високі стіни одсвічували білим вапном і клали світлові тіні на нову червону підлогу.

Коло великого, занадто широкого і через те ніби присадкуватого, вікна стояв круглий стіл, накритий чистою мережаною доріжкою. Під стіл підсунули передні ніжки пара віденських стільців.

Під стіною, праворуч столу, щулиться блискучим ніклем невеличке англійське ліжко. Над ліжком, власне над строкатою клітчастою плахтою, що править за килим, на стіні—великий у багетових рамках портрет пристаркуватої білявої жінки.

Дорина кімната мені сподобалася. Сподобалася своєю пильною чистотою, якоюсь незайманою свіжістю й тим, що в ній не було нічого зайвого. Усе тільки потрібне, без зайвого дріб'язку, що ним звичайно завалюють свої кутки дівчата.

Очевидно, вдень Дорина кімнатка має ще привітніший вигляд.

Проте, мабуть, ні. Бо ж тільки ввечорі так світиться сотнями величезних вікон залізо-бетонний хмарочос—будинок-комуна, кладе світлові велетенські шахи на мокрий від осінньої розквасі пішохід і бруковану дорогу, хлібо-завод, горять червінню електричні зірки на банях колишнього костюлу й церкви, кривавить небо загравами бессемерів та відблисками доменного й мартенівського литва гомінкий велетень-завод.

Та, правда, це вже стосується не до кімнати, а до того, що видно з неї крізь вікно.

А довго немає Дори... Казала, що тільки на п'ять хвилин, проте, ось уже близько півгодини, як пішла до подруги по підручник, і не повертається. Заговорила, мабуть, у сусід....

Знічев'я починаю вивчати портрет на стіні. Портрет новий, очевидно, недавно зроблений, бо ще свіжо відблискує матове полірування.

Цікаво, з кого він, цей портрет? Мабуть, з Дориної матері. Безперечно, з неї.

Вона ж і похожа навіть на Дору, оця білява пристаркувата жінка. І коси в неї кучерявляться, як і в Дори, тільки в старій дбайливо зачесані і, мабуть, трохи наплоєні, тоді, як у Дори на голові ціла копиця безладних закрутів лляного волосся. І губи схожі, тільки в Дори верхня товща, ніж у матері, ніби трохи припухла. Лице в старій порізане зморшками, і очі сумно визирають з-під тонких брів...

Рипнули десь сінешні двері. Загупотіли дрібні кроки в кухні.

— Дора?

Ні, не вона. Кроки занадто дрібні, дитячі. Мабуть, Дорині брати, чи сестри. Іч, погупали в сусідню кімнату. Та їх там кілька. А мені чомусь здавалося, що Дора в сім'ї одна.

Цікаво, чи ще жива Дорина мати? Я так і не встигла в неї розпитати нічого про родину. Та хіба ж устигнеш. Це ж тільки сьогодні ми познайомилися з нею. Ще як познайомилися!

...Я вже закінчила роботу, умилася і хотіла йти з цеху, коли від катеринки мені назустріч вискочила дівчина в теплому сірому светрі, що щільно облягав тугі високі груди і ясно вимальовував стрункий дівочий стан.

Струсонувши копицею золотавих кучерів, що на ній десь загубилася плисова бурякова тюбітейка, дівчина радісно скрикнула:

— А, це ти! Що ти тут, працюєш? Да? Мабуть, за хлопчика. От добре! А я внизу тут, на катеринці... Мульди наверх подаю з бруктом. Ну, чого ж ти, нумо знайомитись!.. Дора... А тебе як?

Дівчина міцно тиснула мені руку й весело іскрила чорними очима.

Від такого несподіваного натиску я збилася з пантелику. Відповіла:

— Мене звуть Любою!.. Хоч тут у вас, мабуть, скоро Любаном стану! Адже звуть хлопчиком!

— Ха-ха-ха!—заблищали дрібні Дорині зуби.—Ха-ха-ха! А тут такі що зроблять. Та ти не зважай... Значить, будемо друзями! І працюємо разом і вчимося вкупі...

— ?

— Що, хіба ти мене в робітфаці не помітила? А-я-яй!—жартівливо посварилася пальцем.—Таку красуню й не помітила!—А я тебе запам'ятала...

— Ні, я тебе теж пам'ятаю... Тепер згадала, ти сиділа від самого краю...

Та Дора не слухала. Вона на мить замислилась, приклавши, очевидно, за давньою звичкою, пальця до лоба й раптом вигукнула:

— Знаєш, що, Любонько! У нас же сьогодні в робітфаці вихідний. Так ти ввечорі приходь до мене й готуватимемо політекономію. Завтра ж зачот. Добре?

— Та, знаєш...

— Ніяких «та»! Приходь і все. Точно о сьомій. Я живу на верхній колонії 62—знаєш де це? Якраз проти будинку-комуни. Квартира третя. Знайдеш?

— Та знайду...

Ну, от і добре! Значить точно о сьомій я тебе жду. А тепер на все... Забіжу на хвилинку до комсомолу...

Дора стиснула мені руку ще раз і підстрибом, від чого кучері на голові їй трусилися й дрижали мов скрутні з тоненьких струн, побігла до червоного кутка...

За стіною з того часу, як прийшли діти, не вщухав веселий гамор. Він трохи вщух тільки тоді, коли рипнули сінешні двері й через кухню пройшов ще хтось, очевидно, дорослий.

VI. СІМЕЙНА КАПЕЛЯ

За хвилину задріботіли й Дорині кроки. Вона вихорем улетіла в кімнату:

— Ху! Я так бігла, так бігла, аж захекалася. Заставила тебе чекати трохи? Бідненька,—взяла мене за підборіддя.—Ну, й очі в тебе, скажу я тобі. Не очі—золото! Та де там золото, не очі... зустрічний! Ха-ха-ха! Сині, як море, як небо ясної зимової ночі... А засоромилася! Ну, давай працювати, дістала підручника. Ну!..

Ми посідали коло столу й почали штурмувати політекономію.

Я читала вголос, а Дора слухала й конспектувала:

...«Гроші це товар, що є безпосередній представник

абстрактної праці, за допомогою якого вимірюється вартість решти товарів, а також утворюється обіг товарів».

«Гроші в міновому суспільстві виконують такі функції: функції міри вартости. Вартість товарів утворюється працею, одначе»...

Раптом я перестала читати й прислухалась.

Дора звела на мене чорні чоловічки очей.

— Ну, чого ти? Читайте...

— Грають...

— Грають?.. А!.. то батько з роботи прийшли. Мабуть сьогодні добре попрацювали. Вони завжди, коли на роботі якісь труднощі і їх переборено, як тільки приходять додому, починають грати...

— Там не один грає.

— Та не один. Там цілий концерт. Сімейна капеля, як кажуть батько. Вони грають на скрипку, Мишко на гітару, Вася на мандоліну, а Коля — це найменший — на балалайці вчиться...

— А добре грають...

Ми заслухалися. Скрипка забирала все вищі й вищі ноти. Оксамитно вторила, ніби вмовляла, гітара. Весело перекликала металевим дзенькотом мандоліна.

Дора захоплюючись тихо почала підспівувати:

Тром-там-тарам-там,
Тар-ра-ра-ра!..
Та-ра-ра-ра!..
Ра-ра ра-ра!..
Ра!-ра-ра-ра-ра-ра-ра...

Далі її голос несподівано виріс, зміцнів і кімнату залили звуки бадьорого маршу:

Гей, ма-та-доре,
В бій виступай;
Тисячі там стежать очей!
Смерть чи побіда
Ждуть тебе в бою,
Усміх ти посилай!..

Музика й спів хвилювали, брали за душу. Якось незвично підносили настрій. Яскраво уявлявся тореадор, що безстрашно рушав проти небезпеки. А музика з-за стіни загрожувала:

А бик біжить!..
Вся морда в піні!..
Тра-та-та-там!
Трам-та-та-там!..

Коли «концерт» за стіною закінчився, я запитала Дору:

— Хто твій батько? Учитель чи інженер?

Дора здивовано на мене глянула:

— Хіба ти його не знаєш?..

— А відки ж я його могла б знати?...

Дора загадково всміхнулась.

— А!.. Ну, то я ось тебе познайомлю з ним. До речі, він простий робітник...

— А як же він грає «тореадора»? По нотах?

— Ні. Він раз чи двічі був на опері «Кармен». Йому сподобалася ця арія і, прийшовши додому, на слух її вивчив. А потім навчив і хлопців.

— Хм... Ну, читаймо далі.

«Вартість товарів утворюється працею, одначе, вартість не є праця. Вартість являє собою...»

Та наше навчання знову перебили. У кімнату ввійшла низенька присадкувата чорнява жінка, очевидно, єврейка, й поклікала нас обідати.

— Це моя мама, а це моя подруга Люба! Разом учимося й працюємо—познайомила нас Дора.

Жінка ласкаво подивилася на мене й подала руку:

— Дуже рада! Я давно казала Дорі, щоб найшла собі товаришку вчитися... Воно ж легше вдвох... Ну, ходімо пообідаємо, тоді вже й працюйте собі...

Я спочатку відмовлялася, проте, довелося згодитись. Коли виходила з кімнати, в очі впав портрет на стіні:

— З кого ж тоді цей портрет?

VII. НЕСПОДІВАНА ЗУСТРІЧ

Перше, що впало в око, коли я переступила поріг, були квіти.

Темнозелені сосонки, перемішані з лапатими калачиками і схожими на лопух півниками, рясніли на широких вікнах.

У двох передніх кутках кімнати виблискували зеленою емаллю на широкому листі два фікуси. У правому кутку стояв молодий, свіжий, з яснозеленою брунчастою верхівкою, ліворуч — розвішав темнозелені папуші старий присадкуватий, горбатий. Його верхівку якимось круто й незвичайно повернуто, і росла вона вбік, ніби навмисне нагнута людською рукою.

Посеред хати стояв широкий стіл, накритий чистою скатертиною. З середини столу тяглася до зеленого абажура над лампочкою молода струнка пальма.

За столом... Але хто ж то за столом? Невжеж це... Так і є, це ж Павло Миронович, начальник нашого цеху! Так ось хто Дорин батько... Іч яка! Мабуть навмисне не попередила, щоб більше вразити.

А Дора щебетала:

— Це моя подруга, тату, разом у робітфаці вчимося... Ну, чого ж ти, Любо, знайомся з татом та сідай до столу! Їсти ж хочеться, аж душа болить...

Я підійшла до столу й стала, не знаючи, що мені робити. Подавать чи не подавать руку начцехові? Чи я йому потрібна, якась дівчинка «хлопчик»...

Та Павло Миронович уже підвівся й, ласкаво посміхаючись, сам подав широку мозолясту долоню:

— Будьмо знайомі! Сідайте за стіл. Ану, посуньтесь, козаки, дайте гостеві місце.

Я тільки тепер отямилася від несподіванки й помітила дітей.

Вони — троє широколицих чорнявих хлопчаків, один від одного менші були страшенно подібні один до одного.

Оцей крайній, мабуть — гітарист Мишко, бо найстарший, трохи менший, напевне мандолініст Вася, а ота голова, що визирає з-за столу, безперечно, належить Колі.

До речі, в кого вони вдалися, такі натоптані й низькі? Лицем схожі на батька, такі ж уперті лоби й вилиці, але в кого зростом? Батько ж високий і трохи худорлявий, а сини, навпаки, низькі, опецькуваті. Та це ж вони в матір, такі коренасті! А на Дору й трохи не схожі. Вона в них якась особлива...

— А де я вас ніби бачив?

Я здригнула.

— Це до мене?

— Так, так, де ми з вами зустрічалися?

— Де ж, у нашому цеху! Вона на третій печі за хлопчика працює,—одірвалася на хвилину від смачного борщу Дора.

— Так? А я й не запам'ятав... Мабуть недавно працюєте.

— Третій день...

— А!.. О то ж бо воно й є... Я ж тільки вчора повернувся з відрядження. Проте, дивно, як я вас сьогодні не помітив. Увесь день був на третій...

— Сьогодні вам було, мабуть, не до мене.

— Та це правда,—весело всміхнувся начцеху,—сьогодні була баталія...

Мені пригадалася ще й друга баталія. Сказати йому чи не сказати? Хвилину вагалася. Зрештою насмілилася:

— А я вас, Павле Мироновичу, зустрічала ще в одному місці. Пам'ятаєте Новоселицю?..

Усі зацікавлено на мене глянули. Навіть хлопчачки, що до цього порядком соцзмагання по-ударному сьорбали борщ, на хвилину спинили роботу.

Павло Миронович застиг, не донісши ложку до рота.

— Новоселицю? Це двадцятого року? Ну, пам'ятаю... А ви ж хто, що Ново...

— А! Так бачиш, де ми зустрічалися. Ну, та ти ж і виросла нівроку! Іч, яка дівуля! А тоді ж мале було та худе,—звернувся він до дружини.—Ти знаєш, Ріво, я двадцятого року в селі жив, у їхній хаті. Так вона була така, ну, як оце наш Коля! А тепер, іч, яка! Ну, розповідай, як же ти жила ці роки, де мати?..

— Мати?—Матері немає... Давно немає. Померла вона двадцять першого року. В голодівку...

— В голодівку?

Усі чомусь зиркнули на Дору. У неї з-під довгих брів викотилася й розтала льодова барабулька...

— Ну, а як же ти жила без батька й без матері? Батько ж твій ще раніше помер, здається?

— Батька вісімнадцятого року вбили німці. Більшовик був...

Говорити було важко, проте, розповідала коротко про все: як померла мати, як довелося пасти в глитаїв спочатку гуси, потім овці, як вступила до профспілки, до комсомолу, як далі послали до радпартшколи, а звідти на комсомольську роботу...

— До цього року працювала секретарем комсомольського осередку в селі, а це захотілося працювати на виробництві й учитися. Ну, райком і послав мене на третій курс робітфаку. Працювати послали до головної контори, але я відмовилася. Захотілося на виробництво. Але кваліфікації я не маю, через те покищо й потрапила за хлопчика. Та мені й тут подобається...

Усі уважно слухали мою розповідь. Дора чомусь зробилася сумна й увесь час мовчала. Павло Миронович свердлив очима, десь поверх пальми, стелю, мабуть згадував громохкі роки. Його дружина слухала й час од часу співчуваючи хитала головою. Тільки хлопчата іноді порушували тишу своїми дитячими витівками.

Не встигли пообідати, як задзеленькотів на стіні телефон. Дора зняла рурку:

— Слухаю! Так-так. Вас, тату,— кивнула вона, прикриваючи рукою рурку.

Павло Миронович підійшов:

— Я. Хто? Ага, Ісаєв... Ви в цеху? Так... Ну, зараз іду! Дзенькнув відбій телефон.

— Треба йти в цех,— промовив Павло Миронович, одягаючи старий бушлат.

— На другій топлення, а піч доживає кампанію. Можуть бути несподіванки. Коли все гаразд—скоро повернуся.

Одягшись він підійшов до столу. Серед книжок—ліг на бік Мопасан, Толстой, Винниченкова «Соняшна машина»—під політекономією Лапідуса й Островітянова знайшов партквиток.

— Треба сплатити внески...

Надів глибоко на полисілу вже голову засмальцьованого кашкета й, попрощавшись зі мною, вийшов. Дружина й уся сім'я, очевидно, звикли до того, що батько йде серед ночі на завод, бо ніхто не звернув на це особливої уваги. Ніби це цілком природна річ.

VIII. ДОМАШНЯ «ПРАВДА»

За кілька хвилин устали з-за столу й ми. Я ще раз оглянула квіти. Зацікавилася:

— Чому цей фікус так зігнувся? Ніби його хто навмисно покалічив.

— А, — посміхнулася Ріва Мойсеєвна, — це фікус ще з старої квартири. Вона в нас така, нівроку їй, вогка була та низька, що фікус упирався аж у стелю. От він і почав був рости вбік та вже й не вирівнюється...

— А ви давно в цій квартирі живете?

— Ні, недавно... Скільки це, Доро, як батько став за начальника? Три місяці? Ну, от. Значить сім місяців, бо сталярем наш старий жив у цій квартирі тільки чотири місяці.

— А це що? — здивувалася я. — Що це таке?

— Це? — перепитав Вася, — це наша стінгазета... А я, — додав він з гордістю, — а я її редактор!..

Я підійшла до аркуша олександрійського паперу, що висів на стіні. Вася — редактор, поставив край столу лампу, щоб мені було видніше.

У правому кутку аркуша зеленим атраментом дбайливо виведено:

— Домашня «Правда».

Трохи нижче меншими літерами, але також читко, чорніло:

— «Орган сім'ї сталяра — начальника старомартенівського цеху зав. ім. Дзержинського Решетняка, видається другий рік, 12 жовтня 1931 року».

Далі, через увесь аркуш, товстими афішними літерами йшов аншляг:

«Дора сьогодні прогульниця!»

Я глянула на Дору, що, зчервоніла, стояла поруч.

— Що ж це ти, дівонько?

— Гріх трапився. Була цими днями в театрі, от і заспала на роботу. Так вони й прохватали... Це ще нічого, що в газеті, а то вони хотіли на будинку наліпити пляката. Вже Мишко, він художник у нас і намалював був: «Тут живе прогульниця Дора Решетняк», Ледве одпросилася. Довелося писати листа до редакції. Ось, бачиш?..

Під великою статтею «По більшовицькому борімося з прогульниками», що висвітлювала й засуджувала Дорин прогул, з цього приводу видруковано й вірша:

Наша Дора
Схожа на вора,
День прогуляла,
З заводу вкрала.
Наша Дора
Не повинна бути вором!

Вася Червоний

Далі, під віршем стояло:
«Дора обіцяє виправитись».
Лист до редакції.

«9 жовтня я зробила прогул. Визнаю, що в епоху високих темпів індустріалізації це злочин проти класи Більше ніколи не прогуляю, тільки не вивішуйте пляката на вулицю й коли сама не вставатиму, то будіть.

Дора.

Та непримиренна редакція цим не задовольнилася. Вона додала до листа ще таку примітку:

— «Від редакції. Містячи листа Дори, редакція відзначає, що цього замало. Дора повинна по-більшовицькому, на ділі довести, що вона ніколи не прогулюватиме, а Ревекка Мойсеєвна, цебто мати, повинна взяти Дору на громадський буксир, тобто, будити, коли вона довго спатиме».

— Ну, прочитала вже? Ходімо готуватися.

— Одну хвилину, дай хоч наголовки прочитати в цій газеті. «Батько сьогодні не чистив зуби. Ганьба йому!»— Здорово! Самокритика, значить, не зважаючи на особи. «Чи всі в нашій сім'ї члени МОДР'у?» «Коли Вася навчиться сам собі штани зашивати?» «Наближається зима, а в нас тільки одні ковзунці. Куди дивиться батько?»

— Так хто редактор? Ти, Васю? Молодець! Інтересна газета. Знаєш, Доро, треба про цей досвід написати. Як ти думаєш?

— Та воно річ корисна, хоч мені й дістається часто... Проте, ходім, а то ми сьогодні гроші так і не вивчимо...

Дора вгадала. Того вечора ми гроші так і не вивчили.

ІХ. ДИВНЕ РОЗПОРЯДЖЕННЯ

До Павла Мироновича підійшов сталяр першої печі Андрій Боцюр. Підійшов, привітався за руку і став, чимсь пригнічений, мовчки закусивши козацького вуса.

— Ну, як у тебе? Працює пічка?— звернувся до нього начцеху.

Боцюр похнюпивсь ще більше. Винувато промовив:

— Погано... Погано в мене, Павле Мироновичу!.. А все через навізчиків. Не навізчики, а прямо казна-що! Ну, хіба це робітники, коли він позавчора ще волам хвоста крутив або за плугом ходив, заклавши руки за спину... От і огинається тепер, до печі боїться близько підступити.

— І всі такі? Усі симулянти на твоїй печі?

— Та не... Не всі. Но сказати би так, що більшість симулює. Не хочуть робити. А вигнати, спасибі скажуть...

— А все таки, хто в тебе працює добре?

— Та хто ж!.. Ну, нічого робить Хрієнко, він ось уже третій рік на печі, Тіаров — теж старий робітник, татарин отой — Хазбієвич. Ну, та ще Шульга...

— Шульга? Це ж хто? Щось я ніби не знаю такого...

— Та це молодий ще робочий, власне він і не молодий сам, уже літній дядько, але на заводі працює тижнів зо-три. З колгоспу прийшов. Проте беручий нада сказати...

Павло Миронович задумався. Мовчав і Боцюр, кусаючи кінець вуса і з-під лоба надійно позираючи на начальника.

Потім Павло Миронович запитав:

— А що ти, голубе сизий, робиш, щоб налагодити роботу печі? Що ти зробив, щоб знищити симуляцію?

— Та що ж... Ну, що ж ти йому, Мироновичу, робиш, коли він не хоче працювати? Ти йому загнеш, а він загрожує кинути... Тепер же безробітних нема?

— Та-ак... — протяг Павло Миронович. — Так значить нічого не зробиш?.. Ну, попробуємо. Слухай сюди. Значить Хрієнка, Тіарова, Хазбієвича й того, як його... колгоспника, я в тебе заберу. Розумієш? Заберу завтра ж.

— Як? Хрієнка? і Хазбієвича? Тіарова?

— Так, так.

— Та що ви, звиняюсь за вираженіє?.. Та я!.. Та мені... Та ну його к чортовій матері, як же я залишусь?..

З ким же я тоді працюватиму? З отими симулянтами?

Боцюр розлютувався. Його побите віспою лице набубнявіло, почервоніло, вуса настовбурчилися і весь він тепер скидався на моржа.

Та Павло Миронович був спокійний. Він вислухав сталяра до кінця, а потім твердо промовив:

— А тобі я дам ще п'ятьох симулянтів: Шкварка з другої печі, Ничипоренка з четвертої та ще трьох. Після роботи зберіться коло печі, я прийду, поговоримо. А тепер бувай... Іди до своїх симулянтів.

Боцюр хотів був щось заперечити, далі тільки сердито зиркнув на начальника й пішов геть од печі.

Вислухавши цю розмову, що відбувалася за три кроки від мене, на нашій же печі, я теж нічого не зрозуміла.

— У чому річ? Чого це Павло Миронович хоче забрати всіх кращих робітників у Боцюра? Адже перша піч і так щодня недовиконує завдання, і так найбільше простоює... А що ж буде, коли її цілком віддадуть на поталу симулянтів?..

— Треба сходить послухати, що говоритиме з ними Павло Миронович після роботи...

Х. ПІЧ СИМУЛЯНТІВ

Перша піч од нашої недалеко. За якусь сотню чи дві метрів.

Коли я прийшла, робітники печі вже скінчили працювати й сиділи гуртом на купі розгрібачок. Палили цигарки й гаряче розмовляли. Усіх здивувало вирішення начцеху, що про нього вже встиг розповісти Боцюр.

Павла Мироновича на печі ще не було, як не було й сталяра. Робітники починали виявляти нетерплячку.

— Де це їх носить?.. Наказали збиратися на збори, а самі десь тиняються, — жалібно скаржився гладкий, червонолиций навізчик. Істи хочеться, аж шкура болить.

— Не пропадеш, — пожартував Хрієнко, трохи кривий на одну ногу. — Не пропадеш! Жиром можеш жити ще місяць. Тільки, гляди, не розтопись коло печі...

— Не розтоплюся, — ображено перекривив червоно-

лиций товстун. — Не розтоплюсь... А може то болість моя, а не жир, а ти смієшся, чорт кривий...

— Ха-ха-ха-ха! — розреготався гурт. — Болість! Та ти, бісе гладкий, сніданки менші бери на роботу, от і болесті не буде. Твоїми сніданками можна піч нагодувати, а ти один жереш. Болість! Ха-ха-ха! Больной, третю хлібину з'їсти...

Гладкий навізчик обережно мовчав і тільки сердито блимав маленькими чоловічками заплилих жиром очей.

Та робітникам було вже не до нього. Вони накинулися на новоприбулих, що підходили, голосно вітаючись, до гурту.

— А-а-а! Наше вам з кисточкою. Прийшли, значить?

— Ростуть лави симулянтські, далека стелеться путь! — уїдливо продеклямував Хрієнко.

— Значить у вас працюватимемо? Що ж вас там розжалували?

— Та прислали сюди... Хіба ж хочеш? — Нада! Наказали йти, ну й прийшли...

Незабаром на піч прийшов Павло Миронович, сталяр Боцюр та голова цехкому Лавриненко, що ніс у руках якусь дошку, обмотану газетним папером.

За хвилину почалися збори, що їх відкрив Лавриненко.

На порядку денному стояло питання про систематичне недовиконання завдань піччю № 3. Слово для доповіді забрав начальник цеху.

— Граждани й товариші, — почав Павло Миронович. — Граждани симулянти й товариші ударники першої печі...

Натовпом пробіг шелест. «Граждани симулянти», стьобнуло всіх ніби батогом. Далі шелест ущух. Тиша. Тільки чути різкий начальників голос:

— Ваша піч ось уже третій місяць недовиконує своїх завдань. Третій місяць ви боржники перед країною й перед міжнароднім пролетаріятотом...

— Через що? — запитав Павло Миронович і обвів збори запаленими очима.

І кожний присутній запитав себе:

— А справді, через що ми не виконуємо завдання?

— А ось через що, — різав далі начцеху. — Я зараз

вам скажу через що... Та через те, що ви симулюєте! Пічки боїтесь!.. Де ж, пак, жарко дуже...

— Не вся симулянт, начальник, не вся!— пролунав раптом гортанний голос. І кожний подумав, маючи на увазі себе:

— Конешно не всі симулянти! Не... не всі...

— Правильно, товаришу Хазбієвич, не всі симулянти! Добрі ударники є й на вашій печі. Це Хазбієвич, Тіаров, Хрієнко, Шульга... А решта симулянти! Адже правда?

— Правда!— вигукнули п'ять голосів, що належали Боцюрові, Хрієнкові, Тіарову, Шульзі й Хазбієвичу.

Решта робітників засоромлено мовчали.

— Та й сталяр ваш,— показав Павло Миронович на знищеного Боцюра— і сталяр ваш, не виявляє потрібної рішучості, щоб ліквідувати прорив... От! так ми з цехкомом і вирішили забрати з вашої печі Хазбієвича, Тіарова, Хрієнка й Шульгу... А до вас додаємо ще он тих гостей,— показав начцеху на прибулих з інших печей.— Нехай на вашій печі будуть самі симулянти!

Павло Миронович видержав павзу, пронизуючи очима кожного робітника.

Усі мовчали, винувато спускаючи очі, навіть і ударники, як от Хазбієвич та інші. Та ось усі звели очі на дошку, що її почав розмотувати Лавриненко.

Раптом усі хором, ніби в кіні, прочитали:

«На цій печі працюють симулянти».

— Так, так! На цій печі працюють симулянти!— перечитав напис на дошці ще раз, коли всі стихли, Павло Миронович.

— Оцю дошку ми повісимо над піччю, щоб усі бачили, з ким мають справу...

На цьому начцеху скінчив.

— Хто хоче взяти слово?— запитав Лавриненко.

Охочих не було.

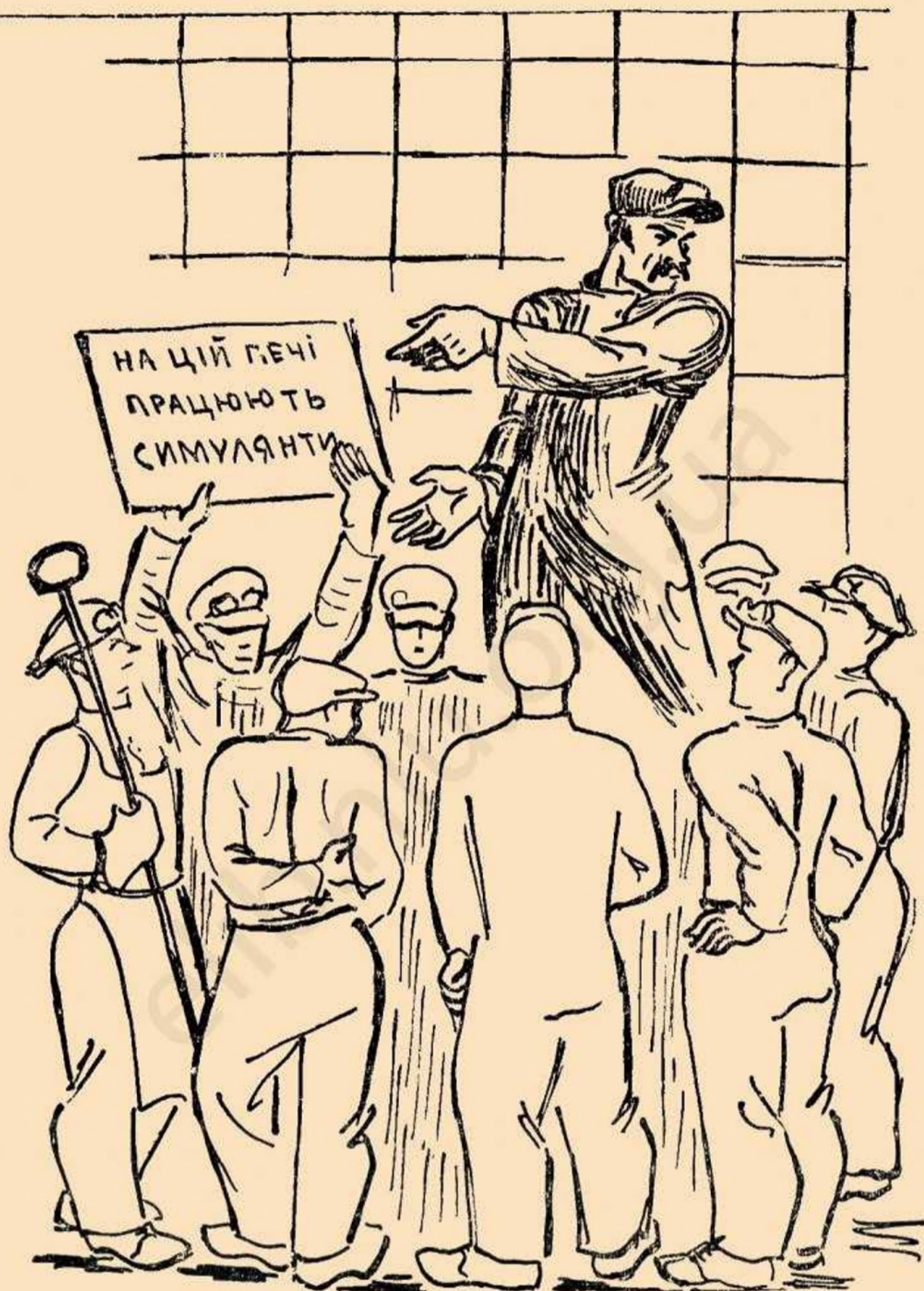
— Так ніхто не хоче говорити?

Мовчанка.

Раптом на середину рвучко вискочив Боцюр, що стояв був аж із самого заду. Знявши шапку, він притиснув її обома рукам до грудей і верескливо вигукнув:

— Товариші! Що ж це таке?

— Що ж це таке, товариші, я вас спрашую?— вигукнув він ще раз і вдарив шапкою об цементову підлогу.
— Невже ж ми найгірші на всьому заводі? Піч симулянтів. Та хіба ми допустимо це, товариші-граждани?

— Не, не допустимо цього, не допустимо, товариші!— несподівано вигукнув товстий навізчик.

— Не допустимо!— хором гукнули робітники.— Не допустимо!

— А як же ви не допустите? — раптом перекривляючи, запитав Боцюр.

— Як не допустите?

На хвилину запанувала мовчанка. Усім було неясно: Справді, як же не допустимо?

Та вигукнув чийсь молодий голос:

— Ударниками, ударниками станемо!..

І за мить усі заgrimіли:

— Ударниками станемо! Ударниками! Ми ще покажемо, які ми симулянти. Іч, піч симулянтів!..

Павло Миронович весело посміхався. Лавриненко радісно виблискував очима. А Боцюр grimів:

— Одсьогодні, щоб жадного прогулу, жадного симулянта! Правильно я говорю, товариші?

— Правильно!.. Жадного прогулу й симулянта!

* * *

Коли вже закривали збори, той же таки молодий голос винувато попросив:

— Павле Мироновичу... А якби вивіску про симулянтів не вішати... Ми ж більше не будемо... От побачите... Завтра ж побачите!

Начцеху оглянув гурт. Усі робітники дивилися на нього очима, благаючи не робити цього.

— Не вішати вивіску, не вішати, — ніби говорив кожний погляд.

І він згодився:

— Гаразд. Покищо не повісимо. Але дивіться...

ХІ. ІНЖЕНЕР ІСАЄВ — ОБЕРЕЖНА ЛЮДИНА

До начальника кабінету треба було йти вузенькою стежечкою між купами скрапин і старих ковшів.

Кабінет, якщо його так можна назвати, це невеличкий будиночок, схожий на низеньку водогінну вежу з однією тільки кімнатою й сіньми. Робітники його звуть просто конторкою, та будиночок свого часу таки й був конторкою майстра, а коли сталеливарний поділили на бессемер та нові й старі мартени, в будиночку розташували кабінет начальника старомартенівського цеху.

Як я й сподівалася, Павло Миронович був не сам.

Власне, застати його самого майже неможливо, бо він здебільша ходить по печах, а вже коли й сидить у кабінеті, то тільки тоді, коли багато одвідувачів.

— Ну, що ж, доведеться почекати трохи, — вирішила я й сіла на ослоні поруч старої виснаженої жінки.

Моя черга говорити з начальником третя. Зараз говорить з ним інженер Ісаєв, далі оця жінка, потім я.

— Не так і довго. Хвилин за двадцять, мабуть, звільнюся. Інженерові п'ятнадцять хвилин, жінці п'ять, — визначила я приблизний регламент.

Павло Миронович сидів за простим столом, палив люльку й слухав інженера Ісаєва — свого заступника.

Той, білявий, худий чоловічок, у рудому гумовому плащі, часто витираючи скельця пенсне, хоч вони й не пітніли, розповідав про технічний стан печей. Я прислухалася.

— Четверта піч уже скінчила кампанію. Третій день працює над норму...

Інженер очікуючи глянув на начальника. Павло Миронович якось хвилину мовчав, смокчучи люльку. Далі запитав:

— Скільки днів на вашу думку можна працювати ще?

— На мою думку, захапався Ісаєв — взагалі дивно, як вона ще й досі працює: із зміни на зміну можна чекати аварії...

— Ви не перебільшуєте? Гаразд, сьогодні огляну. Поставимо на ремонт. А як третя?

Інженер блиснув скельцями пенсне.

— Прекрасно! Третя піч працює чудово! З того часу, як за вашою пропозицією вдувала поставили горизонтально, вона ніби змінилася...

— От бачите, Валентине Галактіоновичу. А ви сперечалися, говорили, що нічого не вийде...

— Ні, що ви, що ви, Павле Мироновичу! Хіба я заперечував? Я ж тільки говорив, щоб обережніше...

— Ну, гаразд, гаразд... Я пожартував. Адже переставляючи і вам довелось попрацювати, вираховувати. А тепер ось що...

Ісаєв весь перетворився на слух. Він (може це трохи навіть дивно) страшенно поважав свого начальника. З ким би й про що б він не говорив, завжди кінчав тим, що захоплено й щиро вихваляв Павла Мироновича:

— Прекрасний адміністратор. А організатор який! І до цього всього винахідник. Феноменальна людина! У нього завжди якісь ідеї і майже всі здійснюються. Ех, який чоловік оцей Павло Миронович! І подумати тільки— простий сталяр! Без ніякої технічної освіти! Правда, він читав, о, він багато читав...

Павло Миронович, пихкаючи люлькою, вів своє далі.

— Так ось що, Валентине Галактіоновичу... Надумав я одну штуку. Хочу з вами порадитись...

Ісаєв прикипів до столу.

— Кажіть, кажіть!

— Як ви думаєте, от ми тепер опалюємо печі нафтою...

— Ну?

— Нафтою. А розпорскуємо її парою. Так от, мені здається, і я дещо помітив, що з парою потрапляє вода. Від цього, на мою думку, горіння газу гіршає...

Інженер Ісаєв задумався. Якусь хвилину він сидів мовчки, навіть не чіпав пенсне. Потім кинувся:

— Можливо. Ну, так що?

— Так ось... Як на вашу думку: вода заважає горіти газіві?

— Допустимо...

— Ну, от я й пропоную знищити воду... Замість розпорскувати нафту парою—переробити форсунки так, щоб розпорскувати повітрям. Ну, що ви скажете?

Інженер Ісаєв знову помовчав. Потім протяг:

— Я, як завжди в таких випадках, дуже обережний. Знаєте, реформи в техніці, хоч і маленькі, на мою думку, треба робити, не хапаючись, тихенько, з історичною послідовністю. Проте,—Ісаєв ентузіастично блиснув скельцями пенсне,—проте, ваша пропозиція прекрасна! Помоєму, вона дасть ефект, то більше, що її здійснити дуже легко. Спробуємо спочатку на третій печі, а там побачимо...

Задзеленчав на столі телефон.

Ісаєв підвівся:

— Ну, я покищо піду на четверту піч. Ви туди теж прийдете?

— За двадцять хвилин,—кивнув начальник і зняв рурку.

— Слухаю.

Ісаєв вийшов. До начальникаового столу підсунулася худорлява жінка.

ХІІ. ПЕРША ПІЧ ПРАЦЮЄ ЧУДЕСНО

— Слухаю! Я...

— ...

— А це хто? З першої печі?

— ...

— А-а-а! Боцюр... Здоров! Ну, як там твої симулянти?

— ...

— Уже й чудесно! Скільки ж дала твоя піч?..

— ...

— Сто вісім відсотків? Нічого. А вчора?

— ...

— Дев'яносто? А позавчора?

— ...

— Позавчора!..

— Шістдесят? Так чим ти це пояснюєш?

— ...

— Що? Зборами? Ну, ти тих зборів не перецінюй. Так, так не перецінюй, кажу! Це один із засобів. І тільки. Його треба підсилювати іншими. Треба, щоб пічком працював краще. Потім і ти ліквідує свою м'якотілість. А то риб'яча кров тече в твоїх жилах...

— ...

— Ну, гаразд. Так, кажеш харашо, працюють? І всі харашо, чи є такі, що й задніх пасуть?

— ...

— Є? Проти зборів?... А як його прізвище?

— ...

— Маслюк? Одну хвилину...

Павло Миронович однією рукою витяг зі столу шухлядку й дістав звідти якийсь папірець.

— Так говориш Маслюк? Цікаво. Що ж він каже?

— ...

— Кріпацтво? Хм... Інтересний збіг...

— ...

— Збіг, кажу, інтересний! Я саме сьогодні одержав листа з того села, звідки цей Маслюк. Партосередок пише, що він розкуркулений і втік...

— ...

— Зрозуміло! Завтра знову склич збори. Так, після роботи. Обговоримо. Ну, поки бувай!..

Павло Миронович поклав рурку. Жалібно задвигтіла мембрана.

Жінка підвелася і хвилюючись заговорила:

— Павле Мироновичу! Голубчику! Орлова я... Дружина його...

— Орел? Це той, що на третій печі? Вивізник?

— Отой, отой!.. Так він, щоб йому...

— П'є?

— Та не... Не п'є, але ще гірше... І що вже я не робила: і билася з ним, і лаялася, й кидать хотіла, нічого не допомагає...

— Ну, так що ж він робить?

— Та вже, спасибі їй, Сіренчиха Настя порадила. Сіренчиха, отого, що з моїм катом працює. На одній печі. Так вона каже, звернись до Павла Мироновича, він тільки й допоможе. Хай поговорить з ним і перестане. З моїм п'янчугою поговорив і як рукою, каже, зняло...

— Ну, добре, добре... Що ж вам чоловік робить такого поганого?

— Та в карти грає, нехристів син, останню копійку програв. З боргів не вилазить, щоб йому ні дна, ні покришки...

— А!.. То ж бо я помітив—у нього очі завжди червоні... І працює, як п'яний. Не висипається?

— Та де там йому виспатися, коли сидять, і долові душі, цілісіньку ніч до ранку. А оце вчора штани діагоналеві, новісінькі програв!.. То ви вже, я вас прошу...

— Добре, добре поговорю. Щось зробимо! Кине ваш чоловік грати.

— От спасибі вам, — кланялася заспокоєна, ніби чоловік її вже кинув грати. — От спасибі вам, я вже не знаю, як і дякувати...

— Нізащо, нізащо, тітко! Добре, що ви сказали. Він і нам збиток робить тим, що грає в карти. Не висипається, а яка з сонного робота?

— Так ви ж, пожалуста, поговоріть із ним. Усовістіть його хоч ви, падлеця, — ще раз попросила жічка і попрощавшись вийшла.

Я підійшла до столу. Привіталася:

— У вас тут, Павле Мироновичу, справжній трест життьових труднощів... І це так завжди?

— Та далєбі кожного дня отак. Ще як майстром був, так жінки привчилися. Як тільки чоловік схибив, — ідуть до мене, щоб усовістив...

— І допомагає?

— Та мабуть відсоткам дев'яноста п'ятьом допомагає. Адже, крім розмов, я ще дещо роблю: то на іншу роботу переведу, то через профспілку впливаємо, от і допомагає... Ну, що в тебе таке?

— Та я од комсомольського осередку. Навантаження дали мені, організувати суботник, щоб розчистити канаву...

— Канаву? Молодця комсомольці. А я сам думав запропонувати! Гарзд. Чим же можу конкретно служити?

— Та щоб зводи й усе таке...

— Єсть!

ХІІІ. ІЗ ЙОГО БІОГРАФІЇ

Коли по обіді ми повернулися в Дорину кімнату, я запитала:

— Чого це ти так раптом засмутилася? Не пізнаю тебе... Увесь час така весела була, а це — на тобі! Може незадоволена з того, що я прийшла?

— Ну, що ти, дурочко, — кинулася до мене дівчина, — не зважай! Це мене твоя розповідь розтривожила... Про твоїх рідних.

— Чого? Що тобі? Твої ж батьки живі, здорові... Та коли б мені такі батьки, як у тебе, я не знаю, що б...

— Але, що з тобою? Ти плачеш?

Дора справді плакала, сховавши своє лице в мене на грудях і здригаючи усім тілом.

Я збентежилася. Що з нею таке? Покликати матір? Що ж я такого розповіла, що її могло б розтривожити? А! Он воно що... Починаю догадуватись. Оцей портрет!

Дора випросталася. Ніяково посміхаючись витерла заплакані очі. Схвильованим голосом вимовила:

— Ну, от... Ну, от я й уже... Більше не буду...

— А чого ти, Дорочко? Що ж тебе саме розтривожило?

— Дора мовчала. Очевидно їй ще важко було говорити.

— А хто оця жінка? — вказала я на портрет. — Вона страшенно на тебе схожа. Особливо тепер, коли в тебе заплакані очі...

— Хіба ти не знаєш?

— Мати?

Дора відповіла самими губами:

— Так... Це моя мати.

— А Ревекка Мойсеївна?

— Ріву Мойсеївну я дуже люблю... Вона мені, як рідна. Але вона не мати...

— Хіба Ріва Мойсеївна друга дружина в Павла Мироновича?

Дора заперечливо крутнула кучерявою головою:

— Ні, перша... Але й Павло Миронович мені не батько. Власне, він батько тепер, але не рідний... Прийняв мене за дитину...

Дора вже заспокоїлася. Тільки почервоніли від недавнього хвилювання й сліз чорні під довгими віями очі.

Я запитала:

— А де ж твої батьки?

— Померли... В голодівку. Батько помер на Полтавщині. Поїхав міняти хліба і захворів на еспанку. Там і помер... А мати тут, у місті, з голоду померла. Сама не їла — мене годувала. Пам'ятаю опухла вся. Ноги — ніби водою налиті. А потім померла... Мені тоді вісім років було... Мабуть і я померла б, та Павло Миронович за дочку взяв... Вони з моїм батьком приятелі були, в однім цеху робили. Так і виросла я в них за дочку. Вони, як за рідну, за мене піклувалися. Проте, як згадаю про батьків, особливо про матір, не можу — плакати хочеться.

— А хто батько в Павла Мироновича?

— Не знаю. Помер він давно. Здається, селянин був... Одну хвилинку. Ти дуже хочеш знати його біографію?

— Хочу...

— Так почекай я зараз принесу...

Дора вискочила з кімнати і миттю повернулася з якимсь зошитом.

— Ось, — протягла вона мені папір. Ось, — тут, читай. Це його автобіографія. Павла Мироновича завод висунув на орден Леніна, так йому треба було написати. Це копія...

Я схопила зошит. Почала читати голосно:

... «Народився 1885 року на Чернігівщині. Батько бідний селянин, на 7 душ мав 4 десятини піску, де могла рости тільки червона лоза...

... 1894 року батько забрав мене з собою в Таврію, де він працював у старовіра Меднікова на цегельні.

У цього старовіра я пас гуси за 25 крб. од великодня до Кузьми-Дем'яна. А сама дорога в Таврію й назад коштувала 16 крб.

... Чотири роки працював, там таки в Таврії, у якономії Файна.

... 1898 року переїхав у Катеринослав і вступив на брянський завод чорноробом рейковальцівного цеху. Тут працював до 1905 року.

У революцію 1905 року під час грудневого страйку розклеював і розносив «Бюллетень Екатеринославського боевого стачечного комітета». Після страйку довелося кинути брянський завод.

... з 1906 року працюю на Дніпровському заводі, тепер завод ім. Дзержинського. Спочатку працював чорноробом, далі вивізником, підручним, після революції сталярем. Тепер 3 місяці, як начальник старомартенівського цеху.

... Член партії з 1919 року, освіта нижча.

... У громадянську війну був начальником червоного загону для б/б...

— О, вже батько прийшли!

Я перестала читати. Прислухалась...

А скрипка за стіною виводила:

Вперед, народе, йди!
Вперед, народе, йди,
На бій кривавий!
В червоних лавах,
В червоних лавах.
Хай революція здолає світ!

Листопад 1931 року
Січень 1932 року.

ЗМІСТ

	Стор.
I. Ну, який же з мене хлопчик!	7
II. Проклята яма	10
III. Вусатий дядько в синій спецівці	12
IV. Два натиски	15
V. Дора	17
VI. Сімейна капеля	19
VII. Несподівана зустріч	23
VIII. Домашня «Правда»	25
IX. Дивне розпорядження	26
X. Піч симулянтів	30
XI. Інженер Ісаєв — обережна людина	33
XII. Перша піч працює чудесно	36
XIII. З його біографії	36

ДЕРЖАВНЕ
ВИДАВНИЧЕ ОБ'ЄДНАННЯ
УКРАЇНИ
Управа: Харків,
Сергіївський майдан № 7

ПОШТОВІ ВІДДІЛИ УКРКНИГОЦЕНТРУ
НАДСИЛАЮТЬ НАКЛАДНОЮ ПЛАТОЮ

КОЖНУ КНИЖКУ

як власного, так і всіх видавництв
СРСР. Пересилання й пакування на
всі замовлення коштом Укркниго-
центру, коли замовлення більше,
ніж на 1 крб., наперед оплачується
готівкою.

**ЗАМОВЛЕННЯ НАДСИЛАЮТЬСЯ
НА ТАКІ АДРЕСИ:**

**ХАРКІВ, вул. 1 Травня, № 17, поштовий
відділ ДВОУ.**

**КИЇВ, вул. Карла Маркса, № 2, поштовий
відділ ДВОУ.**

**ОДЕСА, вул. Ляссаля, № 33 (Пасаж),
поштовий відділ ДВОУ.**

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКЕ, пр. К. Маркса № 49,
поштовий відділ ДВОУ.**

Філії та книгарні по всіх містах України

